

містять здебільшого теоретичну цінність. В цій піраміді життєвих категорій вкрай важливим лишається пошук опори, на яку нанизуються інші аспекти і бачення. В якості цієї опори ми бачимо категорію «умови життя населення».

Для науки в цілому і географічних досліджень зокрема, умови життя населення виглядають більш доступними у вивченні, оскільки дана категорія здебільшого «прирівнює» все населення. Тобто акцент робиться не на тому, як скористатися такими умовами, а на тому якими вони зараз є. Відносна «крейсерська» швидкість змін умов життя населення загалом (тому що є певні складові умов життя, які змінюються досить швидко) є величезним плюсом для науки, чого не скажеш про суспільство. Адже вполювати здобич, яка застигає на галявині, значно легше, в неї легше влучити. Відповідно і для досліджень, так званий цикл змін умов життя у державі, який умовно коливається десь на межі у 10 років (десь менше, десь більше), є більш влучною цілю. За такий період можна знайти, підібрати ключики саме до тієї методики, яка буде більш вдало відображати реальну ситуацію. Можна буде спроектувати, змодельовати ситуацію і на подальші роки. До того ж слід звернути увагу на дослідження, які б: 1) охоплювали різні за численністю населення територіальні одиниці; 2) торкалися урбанізаційних, урбуральних, руральних аспектів життя; 3) виходили за рамки державних кордонів; 4) охоплювати для початку діяльність цілих відділів, а згодом і інститутів та ін.

Але поки що науковці знаходяться у погонні за якістю життя, яка переміщається зі швидкістю гепарда, яка змінює своє забарвлення як хамелеон, яка заплутана як павутина павука, яке вабить до себе наче жар-птиця, яка думає врешті решт як людина. Воно то і зрозуміло, що з наукової точки зору вполювати такого звіра дорівнює отриманню у кінематографі Оскара. Але спочатку не завадило б виграти Пальмову гілочку Канського кінофестивалю і осмислити підґрунття її формування – оцінити умови життя населення.

Висновок. Очевидно, що у пошуках наукового апогею, і, власне, у пошуках кращих умов та якості життя, науковці, формуючи власні моделі дослідження, повинні розвивати методологію „сприйняття” і, насамперед, візуалізації цих умов. Саме ж українське суспільство, яке час від часу наполегливо заявляє про затребуваність зазначених категорій, вочевидь теж стоїть на порозі переосмислення основ власного життєзабезпечення, які пов'язуються ним не тільки з індивідуальним добробутом, але із перспективами розвитку країни та найбільш розвинених її центрів – великих міст.

1. *Покляцький С. А.* У пошуках „урбаністичного Граалю” – ідеального міста // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія Географія. – 2011. – Т.24(63), № 2, ч.1. – С. 159–165. 2. European Commission. Income and living conditions in Europe / Ed. A.V. Atkinson and E. Marlier. – Luxembourg: Publications Office of the EU, 2010. – 420 p. 3. European Commission Living conditions in Europe – Data 2003–06 Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. – 2008. – 170 p. 4. *Гукалова І. В.* Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація. – К. : Друк. МВС України, 2009. – 347 с. 5. *Юрківський В.М.* Аналіз умов життя населення конкретної території // Економічна та соціальна географія. – 1992. – Вип.44. – С.32-35. 6. *Степанова А.А.* Методологические основы изучения условий жизни населения // Вестник СПбГУ. Сер.7. – 2009. – №4. – С.125-131. 7. *Воронова Т. С.* Сущность понятия «условия жизни» и его составляющие с позиции урбанистики // Вестник МГПУ. Естественные науки. – 2009. – № 2 (4). – С. 135 – 139.

Пугач С.О.

Волинський відділ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОРДОННИХ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Трудова міграція у сучасному суспільстві виконує багато різноманітних функцій, найважливіша з яких – перерозподіл трудових ресурсів між територіями. Країни з несприятливою демографічною ситуацією або ті, що динамічно розвиваються, отримують додаткові робочі руки, особливістю яких є надзвичайна дешевизна у порівнянні з

власними трудовими ресурсами. Регіони з „надлишком” населення, несприятливою соціально-економічною ситуацією, кризовими явищами у суспільстві за допомогою трудових міграцій „вирішують” проблеми зайнятості та безробіття, додаткових (або ж основних) джерел існування для громадян. Існує думка, що в основі усіх територіальних переміщень населення лежать економічні чинники. Неможливість достойного працевлаштування, закриття або неповне завантаження більшості промислових підприємств області, ліквідація колгоспної системи у сільській місцевості, низька заробітна плата, відсутність суттєвої соціальної допомоги з боку держави змушує волинян шукати джерел заробітку за кордоном.

Перш ніж підійти до географії волинської трудової міграції, ми не можемо обійти стороною таке важливе та мало досліджене питання, як чисельність трудових мігрантів. Проблема полягає у відсутності достовірних статистичних даних. Офіційна українська статистика дає, як правило, дуже занижені дані, які часто у два рази відрізняються від офіційних даних країн-працедавців. Сучасна наукова література та періодика наводять цифри від 1 до 7 млн. українських заробітчанин. Більш реальними виглядають дані про 2,5 млн. мігрантів, які наводить О. В. Позняк [1]. Волинське обласне управління статистики оприлюднило дані, що у 2010 р. за кордоном офіційно працювало 275 громадян із Волинської області [2]. Ця цифра абсолютно не відображає реальної картини, оскільки трудова українська міграція у своїй переважній масі є нелегальною або напівлегальною. Масове безробіття у сільській місцевості призводить до того, що більшість чоловічого та значна частина жіночого працездатного населення хоч і на короткий термін, але здійснює поїздки за кордон із метою покращення матеріального становища.

Виходячи з вище сказаного та враховуючи динамічність явища, встановити точне число трудових мігрантів при сьогоденньому рівні розвитку статистики неможливо. Можна говорити лише про їх приблизну кількість. На нашу думку, чисельність населення Волинської області, яке приймає участь у трудових закордонних міграціях коливається в межах 50–100 тис. осіб.

Трудові сезонні міграції здавна були характерною рисою населення Волинської області. У період СРСР, поряд із масовими стаціонарними міграціями, значного поширення набули т. з. поїздки „на сезон” у південну частину України, чорноземні області Росії (сільськогосподарські роботи, будівництво), вахтові роботи терміном у кілька місяців у районах з екстремальним кліматом (переважно приполярних) тощо. Кардинальних змін трудові міграції населення Волинської області набули на початку 90-х рр. ХХ ст. Розширилася географія трудових поїздок, значно збільшилися масштаби, з’явилися закордонні трудові міграції громадян України. Причиною цього стала глибока криза українського суспільства. В області з’явилося масове (особливо у сільській місцевості після ліквідації колгоспів) безробіття. Високі темпи інфляції, знецінення грошей, втрата заощаджень громадян, значна заборгованість по виплатах заробітної плати змусили людей шукати додаткові джерела заробітку за кордоном.

Географія трудової міграції населення Волинської області охоплює переважно країни Європи, іноді трапляються країни Америки (США, Канада), Азії (Ізраїль). Проте головними країнами – країнами *I групи* – є Росія, Польща та Італія, на які припадає понад 62 % згадувань у анкетах. Частки Росії та Польщі майже однакові (22,9 % та 22,2 % відповідно), дещо поступається їм Італія (17,2 %). До країн *II групи* відносяться Португалія, Чехія, Білорусь, Німеччина, Іспанія, Великобританія, США. На кожну з цих країн припадає 2–8 % згадувань. До країн *III групи* (1–2 згадування) належать Греція, Ізраїль, Швеція, Данія, Нідерланди, Латвія, Литва, Словаччина, Швейцарія, Франція, Фінляндія.

Однією з найбільш популярних країн серед трудових мігрантів є *Росія*. Якщо до 1990-х рр. мігранти прибували у малозаселені східні та північні райони, то після 1991 р. основним ареалом трудової міграції стали Москва, Санкт-Петербург та прилеглі до них території. У статевій структурі мігрантів різко переважають чоловіки. Основна сфера

зайнятості – будівництво. Термін перебування на заробітках становить переважно 1–3 місяці. Через відсутність візового режиму мігранти часто їздять додому, постійно підтримують зв'язки з рідними. З 2004 р. міграційний потік до Росії дещо послабився через загострення політичних відносин між Україною і РФ та світову фінансово-економічну кризу 2008–2009 рр. Відбулася переорієнтація частини трудових мігрантів на внутрішньодержавні напрямки (Київ та Київська область). Проте, після деякого поліпшення політичних відносин між країнами у 2010 р., кількість трудових мігрантів із України в РФ помітно зростає.

Польща займає друге місце за популярністю серед трудових мігрантів з Волинської області. На заробітки їздять як чоловіки, так і жінки. Основні сфери зайнятості мігрантів – сільськогосподарські роботи (збирання полуниць, яблук тощо) та будівництво. Географія трудової міграції охоплює майже всю територію країни, без помітних просторових закономірностей. На прикладі Польщі чітко простежується явище замішуючої міграції, коли поляки знаходяться на заробітках у Великобританії, Німеччині, Франції, а на їх місці працюють українці.

Третьою країною волинської трудової міграції є *Італія*. У загальному міграційному потоці прослідковується різке переважання жінок. Це пов'язано з особливостями працевлаштування, переважно у сфері обслуговування (догляд за престарілими людьми). Ще однією особливістю італійської міграції є порівняно висока частка осіб, що отримують громадянство (наші жінки одружуються на італійцях). У географічному відношенні найбільш популярними є північні та центральні області Італії (Ломбардія, Емілія-Романья, Венето, Тоскана, Лаціо), серед південних виділяються Кампанія та Сицилія.

У 90-х рр. XX ст. спостерігався значний виїзд населення північних районів Волинської області на заробітки до *Білорусі*, переважно на сільськогосподарські роботи у колгоспах. Проте, після деякого покращення соціально-економічного становища в Україні на початку 2000-х рр. цей потік різко зменшився. Трудові поїздки до Білорусі зберігають важливе значення лише у прикордонних з нею районах (Шацький, Ратнівський, Любешівський). Основні сфери зайнятості мігрантів – сільське господарство, будівництво. Географічних закономірностей у розміщенні трудових мігрантів по території країни не виявлено, що пояснюється відсутністю різких контрастів в розвитку областей Білорусі та зайнятістю мігрантів у сільському господарстві.

Для інших країн – Португалія, Чехія, Німеччина, Іспанія, Великобританія – характерне приурочення ареалів зосередження трудових мігрантів до великих міст та розвинених територій. У Португалії це райони Лісабона, Порто, Браги, у Чехії – Праги, Пльзені, Брно, у Німеччині – Берліна, Гамбурга, Дюссельдорфа, у Іспанії – Валенсії, Мадриду, Сарагоси. Для вказаних країн головними сферами зайнятості мігрантів є будівництво, сільське господарство. У Чехії та Німеччині помітний відсоток зайнятих у промисловості. У міграційному потоці переважає чоловіче населення.

За особливостями міграційної ситуації стосовно закордонних трудових міграцій, територію Волинської області можна умовно поділити на дві частини: Північну – із переважанням північного та північно-східного напрямку трудових міграцій (Росія, Білорусь) та Південну із домінуванням західного напрямку. Окрім Росії, населення тут виїжджає на заробітки до Польщі, Італії, Чехії, Португалії, Іспанії та інших країн. Тобто, загальний вектор трудової міграції спрямований на захід. Поділ області на північну і південну частини у значній мірі умовний. Між ними знаходиться широка перехідна смуга у якій відсутнє домінування якогось одного напрямку.

Закордонні трудові міграції породжують ряд проблем: погіршення здоров'я нації, зниження кваліфікації працівників, соціальне сирітство дітей мігрантів, підвищення цін всередині країни внаслідок зовнішнього припливу значної кількості коштів (гроші мігрантів, як правило не вкладаються у справу, а „проїдаються”) тощо. Серед позитивних моментів слід назвати: зниження напруження на внутрішньорегіональному ринку праці;

значні фінансові вливання в область; здобуття населенням корисного досвіду за кордоном; представлення України (створення іміджу держави) за кордоном та ін.

Для подолання негативних наслідків міграційних процесів необхідна комплексна державна міграційна політика на локальному, регіональному, національному та міжнародному рівнях.

1. Міграційні процеси в Україні : сучасний стан і перспективи : монографія / наук. ред. О. В. Позняк. – Умань : СПД Сочінський, 2007. – 276 с. 2. Населення Волинської області 2010. Демографічний щорічник / за ред. Л. С. Баранюк. – Луцьк : ГУС у Волинській обл., 2011. – 150 с.

Ровенчак І.І.

Львівський відділ

КИЇВСЬКА ТРАДИЦІЯ В ГЕОКУЛЬТУРНИХ ІДЕЯХ УКРАЇНИ II – ПОЧАТКУ III ТИСЯЧОЛІТЬ

Важливим елементом змісту будь-якої науки, і географії культури, як підсистеми суспільної географії, зокрема, є обґрунтування власних ідей, тобто у нашому випадку висунення й обґрунтування власних геокультурних ідей. Ці ідеї можуть мати, і це важливо, тривалу історичну традицію.

Головне місце в ідеології України посідає Київська традиція. Це засвідчує „природність” і „натуральність” цього міста для виконання столичних функцій, а також те, що, з геокультурного погляду, іншого міста для їхнього виконання в нашій країні просто немає.

Проблематиці київської традиції в геокультурних ідеях України нами приділялася увага і раніше. Першою була публікація у матеріалах X з'їзду УГТ (Ровенчак І., 2008 а). Пізніше, у цьому ж році, київська традиція була проаналізована нами в контексті геокультурних ідей як підсистеми змісту географії культури (Ровенчак І. І., 2008 б).

У другому тисячолітті, точніше на його початку, виділяються три ідеї, які можна віднести до геокультурних, пов'язані зі столицею України. Перша — ідея рівноправності Києва з Константинополем (XII ст.). Друга — рівноправності Києва з Єрусалимом (перша половина XIII ст.). Третя — Київ як великий Рим (XII ст.).

Виникнення геокультурних ідей характерне явище для Європи першої половини — середини II тисячоліття. Так, наприклад, у першій половині II тисячоліття появляються геокультурні ідеї Аахен (Акве Гранні) — нові Афіни та Париж — нові Афіни. У середині цього ж тисячоліття геокультурна ідея Прага — новий Єрусалим (Deptuła Cz., 1996).

Остання геокультурна ідея — Київ як великий Рим, так і не вийшла з ембріонального стану, тому детальніше на ній зупинятися не будемо.

Геокультурну ідею „Київ — другий Єрусалим” найбільш інтенсивно культивували в Україні впродовж приблизно століття (початок XVII ст. — початок XVIII ст.). Її обґрунтував у 1621 р. новопоставлений київський православний митрополит Йов Борецький. Він був родом з містечка Бірча (Надсяння, сучасна Польща). Перед тим, 1620 р., Київ знову став центром митрополії (до цього резиденція митрополитів Київських, впродовж декількох століть, знаходилась переважно у Новгородку — сучасна північно-західна Білорусь. У грамоті від 15 грудня 1621 р. до православних України Й. Борецький серед іншого зазначив: „знаючи каждый о своем власном свитители до богоспасаемого места *Кіева, второго руского Іерусалима* (виділення наше — *І. Р.*), прынамней в духовных пилных коли трафятся потребах, ...” (Голубев С., 1883). У 2008 р. Помісний собор Української православної церкви Київського патріархату — УПЦ (КП) причислив до лику святих (15 березня н. ст.) митрополита Йова Борецького.

Феофан Прокопович, український та російський церковний діяч, учений та письменник, звеличував Київ як „другий Єрусалим” у проповідях до 1716 р. Цього року він з Києва переїхав до Росії, у Санкт-Петербург. У дипні 1706 р. вітаючи у Святій Софії Київській царя Московії Петра Олексійовича вчений виголосив: „...: а прийде во град,